

Met deze nieuwsbrief wil ik op een verantwoorde en onafhankelijke manier informatie geven over actuele onderwijsthema's. Standpunten die hier worden ingenomen zijn uitsluitend deze van mijzelf en kunnen in geen enkel opzicht toegeschreven worden aan welbepaalde organisaties of onderwijsnetten en/of -koepels. Ik streef ernaar om mijn standpunten grondig en, waar mogelijk, ook wetenschappelijk te onderbouwen. Een duidelijke bronvermelding laat de kritische lezer toe om de gebruikte informatie te verifiëren. Reageren op de bijdragen uit deze nieuwsbrief kan en mag altijd. Wie reageert, geeft mij automatisch en impliciet de toestemming om indien nodig zijn reactie integraal of samengevat én op naam in deze nieuwsbrief weer te geven.

A Voce Silenziosa

Laat ons eerlijk zijn: de aanslag op het Joods museum in Brussel en de aanslagen van dit weekend in Parijs hebben het terrorisme heel dicht bij ons gebracht. Afghanistan, Bangladesh, Burundi, India, Nepal, Pakistan, Sri-Lanka, ... het was allemaal nog de ver-van-mijn-bed show voor de Westerse zelfgenoegzaamheid. Volgens mij is de oorzaak hiervoor niet zo ver te zoeken. Die ligt in het monopoliseren van de hoop. Al te lang hebben we onze toekomst veiliggesteld zonder rekening te houden met de toekomst van anderen, soms zelfs door de toekomst van anderen van hen af te nemen. Als je geen toekomst meer voor je ziet, dan verdwijnt op de duur alle hoop. En zoals Charles de Gaulle ooit zei: 'Het einde van de hoop is het begin van de dood'. Met liefde alleen redt je het niet. Er moet ook hoop zijn, je moet het gevoel hebben dat de toekomst nog voor je openligt. Sinds de aanslagen in Parijs voel ik me ziek... Er zal veel hoop, liefde en respect nodig zijn om deze wereld te genezen.

Het lijkt wel of onze wereld zich ontdebeld heeft in een Westelijke en een Oostelijke wereld die beiden op ramkoers liggen. En dit ondanks alle mensen van 'westelijke' en 'oostelijke' afkomst die niets liever willen dan vreedzaam naast elkaar leven. Laten we in deze tijden vooral niet vergeten dat iedere mens recht heeft op hoop, geluk en een toekomst en dat niemand het recht heeft om die hoop, dat geluk en die toekomst te monopoliseren, noch in naam van zichzelf, noch in naam van de eigen gemeenschap, noch in naam van het eigen geloof. Als we als collectief zo verder doen, dan spreekt men over een paar honderd jaar niet alleen meer over de Eeuw van de Verlichting, maar ook over de Eeuw van de Verduistering.

Ik hoop - daar heb je het al - dat we nu allemaal samen zullen kiezen voor hoop, liefde en respect voor iedereen. Ongeacht de nationaliteit, religie of etnische afkomst. Als morgen mensen niet meer durven buitenkomen omdat we hen als groep stigmatiseren, dan hebben we weer een stukje hoop weggenomen en onze wereld weer een beetje zieker gemaakt. De wereld lijkt wel gebroken, het is tijd om de stukken weer in én aan elkaar te verankeren.

Ik besef zeer goed dat dit een ander voorwoord is dan jullie van me gewoon zijn. Maar buitengewone omstandigheden vragen soms om een buitengewone reactie. Laat dit er een zijn. Niet in termen van superlatieven, wel in termen van anders-dan-normaal. Wat dit met onderwijs te maken heeft? Heel veel: onderwijs dat zichzelf ernstig neemt, geeft kinderen en jongeren hoop en zicht op een toekomst. We kunnen niet alles doen, maar deze hoop en dit perspectief moeten we blijven doorgeven. Ook dit is passend onderwijs, ook dit is kansen bevorderend onderwijs.

Met een positieve, kritische maar verstilde stem: A Voce Silenziosa!

Lieven

Over de rol van het lezen bij sociale ongelijkheid

Graag vestig ik jullie aandacht op een longitudinaal onderzoek dat in het Verenigd Koninkrijk in september 2013 werd gepubliceerd onder de titel *Sociale ongelijkheden in cognitieve scores op de leeftijd van 16 jaar: de rol van lezen*¹. In dit onderzoek ging men op zoek naar sociale ongelijkheden in de cognitieve testuitslagen van 16-jarigen. De proefpersonen kregen woordenschat-, spelling- en wiskundetesten te maken. Dit liet de onderzoekers toe na te gaan of de ongelijkheden die te wijten waren aan de sociale achtergrond gelijk of verschillend waren doorheen de drie domeinen van

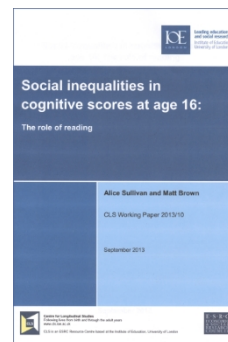
¹ SULLIVAN, A., BROWN, M., *Social inequalities in cognitive scores at age 16: The role of reading*, CLS Working Paper 2013/10, Centre for Longitudinal Studies, London, 2013, 44 blz.

Voor het volledige rapport ga naar <http://www.cls.ioe.ac.uk/shared/get-file.ashx?itemtype=document&id=1719>

woordenschat, spelling en wiskunde en in welke mate deze ongelijkheden konden verklaard worden door de materiële of culturele hulpbronnen van de familie enerzijds en door het lezen van het kind anderzijds. Een laatste onderzoeksvraag ging over de mate waarin de verschillen in de testcores al bepaald werden op de leeftijd van 10 jaar.

Ik ga hier niet in op de technische aspecten van dit longitudinale onderzoek. Daarvoor verwijs ik naar het volledige onderzoeksrapport. Ik geef hieronder wel de besluiten van het onderzoek weer:

- Op de leeftijd van 16 jaar zijn de variaties in de testcores die te wijten zijn aan de sociale achtergrond van de ouders verschillend doorheen de drie domeinen woordenschat, spelling en wiskunde. De opleiding van de ouders, en niet de materiële hulpbronnen van de ouders, heeft een veel sterkere invloed op de resultaten voor woordenschat dan op de resultaten voor spellen en wiskunde;
- De materiële bronnen van de ouders hebben een veel minder sterke invloed op de resultaten van de test voor woordenschat, spellen en wiskunde dan de opleiding van de ouders;
- De vlotheid waarmee men de taal beheerst is meer afhankelijk van de culturele hulpbronnen van de ouders dan andere schoolse vaardigheden zoals wiskunde;
- Oudere broers en zussen zijn zeer nadelig voor de uitslagen op de woordenschattest. Dit laat vermoeden dat de interactie met de ouders heel belangrijk is voor de vlotheid waarmee men de taal beheerst;
- De leescultuur thuis, waaronder het voorlezen aan kinderen, het lezen van boeken en kranten en het hebben van leesproblemen heeft een significante invloed op de testresultaten van de kinderen. Dit speelt een relatief belangrijke rol in het mediëren van de invloed van de opleiding van de ouders en een minder belangrijke rol in het mediëren van de invloed van de materiële hulpbronnen van de ouders;
- Het is belangrijk om er zich bewust van te zijn dat de factoren die verband houden met het lezen thuis vaak sterk met elkaar verband houden. Zo zal een moeder die problemen heeft met lezen het meestal ook moeilijk hebben om aan haar kind voor te lezen of om te lezen in haar vrije tijd;
- Het lijkt er op dat de ongeletterdheid van de ouders voor voortdurende problemen zorgt voor het leren van het kind. Dit benadrukt eveneens het probleem dat de geletterdheidsproblemen van de ouders omwille van het stigmatiserende effect ervan vaak verborgen worden;
- Het eigen leesgedrag van het kind heeft een sterk verband met zijn resultaten voor wiskunde, spelling en woordenschat;
- Het eigen leesgedrag van het kind kan de effecten van het lezen van de ouders voor een stuk beïnvloeden;
- Het lezen in de vrije tijd heeft een zeer sterke invloed op de cognitieve ontwikkeling van een kind, in het bijzonder op de ontwikkeling van zijn woordenschat;
- De invloed van het lezen in de vrije tijd is groter dan de invloed van een ouder met een hogere opleiding;
- Het lezen in de vrije tijd is belangrijk voor de leerresultaten en de sociale mobiliteit en suggereert dat een verhoogde cognitieve ontwikkeling daarvoor het mechanisme is.

Eigen conclusies die ik hier aan verbind zijn:

- Als de ongeletterdheid of zwakke geletterdheid van de ouders voor voortdurende problemen zorgt voor het leren van het kind, dan is dat een probleem dat bij hoogdringendheid aangepakt moet worden;
- Het lezen in de vrije tijd moet sterk aangemoedigd worden, niet in het minst omdat uit diverse onderzoeken blijkt dat het leesplezier van leerlingen en studenten er de laatste jaren sterk op achteruit gaat.

Toch maar even over nadenken dus.

Rolwisselend onderwijs¹ is een vorm van onderwijs waarin samenwerkend en strategisch leren, samengaan. Het gaat om een procedure die in het begin van de jaren tachtig werd ontwikkeld met als doel het begrijpend lezen van teksten te verbeteren. Deze procedure werd voor het eerst beschreven door Annemarie Palincsar in haar doctoraatsthesis van 1982² en door Annemarie Palincsar en Ann Brown in 1984³. In een publicatie uit 1989⁴ hebben beide auteurs deze methodiek verder uitgewerkt.

In het begin heeft de leerkracht nog de totale verantwoordelijkheid voor de instructie doordat hij heel expliciet het strategisch lezen hardop denkend voordoet. Daarna helpt hij de leerlingen om in kleine groepen te discussiëren over de betekenis van een tekst door gebruik te maken van vier strategieën:

- Vragen stellen;
- Verhelderen;
- Samenvatten;
- Voorspellen.

Deze vier strategieën zijn niet lukraak gekozen. Het zijn strategieën die goede begrijpende lezers spontaan toepassen maar waar zwakke begrijpende lezers zelden of nooit toe komen.

Vooraleer het rolwisselend onderwijs met succes door de leerlingen kan toegepast worden, moeten ze eerst de tijd en gelegenheid gekregen hebben om deze vier strategieën grondig in te oefenen. Dit kan onder andere als volgt⁵:

1. Plaats de leerlingen in groepjes van vier;
2. Geef elke leerling in de groep een kaartje met daarop zijn unieke rol: vragensteller, verhelderaar, samenvatter of voorspeller;
3. Laat de leerlingen enkele paragrafen uit de tekst lezen. Moedig hen aan om noteerstrategieën zoals het selectief onderlijnen of het gebruiken van kleefnotities toe te passen;
4. Op een vastgelegd moment zal de samenvatter de kernideeën van de tekst die hij tot dan toe tegenkwam benadrukken;
5. De vragensteller stelt daarna zijn vragen over onduidelijkheden, verwarrende informatie en verbanden met eerder geleerde concepten
6. De verhelderaar richt zich op voor verwarring zorgende fragmenten en probeert de vragen die gesteld werden te beantwoorden;
7. De voorspeller kan suggereren waarover de auteur het daarna zal hebben of, als het om een verhaal gaat, voorspellen wat er nadien in het verhaal zal gebeuren.
8. Hierna worden de verschillende rollen naar rechts doorgegeven en wordt een nieuw fragment gelezen. De leerlingen herhalen nu het hele proces terwijl ze hun nieuwe rol opnemen. Dit gaat zo door tot de volledige tekst is gelezen.

Doorheen dit hele proces moet de leerkracht de leerlingen begeleiden en ze versterken in het gebruiken van de vier strategieën in de kleine groep. Naarmate de leerlingen vaardiger worden, zal de begeleidende en ondersteunende rol van de leerkracht afnemen.

¹ In het Engels: Reciprocal Teaching

² PALINCSAR, A., Improving the reading comprehension of junior high students through the reciprocal teaching of comprehension-monitoring strategies, University of Illinois, Urbana-Champaign, 1982, Ph.D. Thesis.

³ PALINCSAR, A., BROWN, A., Reciprocal Teaching of Comprehension-Fostering and Comprehension-Monitoring Activities, Cognition and Instruction, 1984, 1 (2), blz. 117-175.

⁴ BROWN, A., PALINCSAR, A., Guided, cooperative learning and individual knowledge acquisition in RESNICK, L. (ed.), Knowing, learning, and instruction, Lawrence Erlbaum Associates, New-Jersey, 1989.

Een voorloper van dit artikel kun je hier lezen: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED270738.pdf>.

⁵ Ik neem hier de inoefenstrategie over zoals beschreven in http://www.readingrockets.org/strategies/reciprocal_teaching.

Ter ondersteuning kun je de leerlingen naast een kaartje met hun rol, ook een kaartje geven met enkele suggesties om die rol goed uit te voeren. Ik maakte hiervan een voorbeeld:

Voorspeller

Doe een voorspelling als:

- er een titel gegeven is;
- er tussentitels gebruikt worden;
- de auteur een vraag stelt;
- de tekst suggereert wat er daarna aan bod zal komen.

Zinnen die je kunt gebruiken:

Afgaande op de titel voorspel ik...
Dit weet ik al over het onderwerp...
Dit weet ik al over het verhaal...
Ik denk dat het volgende hoofdstuk zal gaan over...

Vragensteller

Stel leerkrachtvragen zoals:

- Wie is ___?
- Wat is ___?
- Wat doet ___?
- Wanneer is ___?
- Waar is ___?
- Waarom is ___ belangrijk?
- Waarom gebeurt ___?
- Wat zijn de delen van ___?
- Waarin zijn ___ en ___ gelijk?
- Waarin verschillen ___ en ___?
- Wat is het meest belangrijkste?
- Wat denk je over ___?
- Waarom is ___ een voorbeeld van ___?

Samenvatter

Zo kun je samenvatten:

- Ga opzoek naar de centrale zin.
- Zoek uit wie, wat, wanneer, waar, waarom en hoe.

Zinnen die je kunt gebruiken:

- De tekst gaat vooral over ___
- De centrale zin is ___
- De auteur probeert me te vertellen dat ___

Verhelderaar

Verhelder moeilijke delen als:

- je iets niet begrijpt;
- je de tekst niet kunt volgen;
- je de betekenis van een woord niet weet.

Vragen die je kunt gebruiken:

- Ik begrijpt echt niet ___
- Een vraag die ik heb is ___
- Een vraag die ik door de auteur wil beantwoord zien is ___
- Een woord dat ik niet begrijp is ___
- Een zin die ik niet begrijp is ___

Rolwisselend onderwijzen heeft een groot effect op de leerprestaties van de leerlingen (voor wie het werk van John Hattie kent: de effectgrootte van rolwisselend onderwijzen is ($d = 0.74^1$). Op voorwaarde natuurlijk dat hij met kennis van zaken wordt uitgevoerd. Kennis van de theoretische achtergrond wordt ook door de oorspronkelijke auteurs gezien als een noodzaak: de leerkracht die deze methode wil toepassen moet zich er onder andere goed van bewust zijn waarom de strategieën samenvatten, vragen stellen, verhelderen en voorspellen zijn gekozen en geen andere.

Het zal de lezer duidelijk zijn dat de hier beschreven strategie bedoeld is voor oudere leerlingen, met name deze vanaf een leeftijd vanaf 11, 12 jaar. Voor de jongere kinderen uit het basisonderwijs werd er ook al een vorm uitgedacht, maar daarover hebben we het misschien in een volgende nieuwsbrief.

¹ HATTIE, J., De impact van Lerén zichtbaar maken, Abimo|Bazalt, Sint-Niklaas|Vlissingen, 2014, blz.533.